

1. Качор А. Роля духовенства і Церкви в економічному відродженні Західної України. – *Vinnipeg*, 1992. 2. Тулюк-Кульчицький Д. Суспільне питання в науці Католицької Церкви. – Мюнхен, 1963. 3. Церква і соціальні проблеми. Енцикліка “Сотий Рік”. – Львів, 1993. 4. Права людини в Україні: Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини. – Київ–Харків, 1996. – №№ 15, 16. 5. Шмідт Р. Аграрна реформа в Україні та роль Церкви в її розвитку // *Аграрна реформа в Україні. Внесок Церкви: Матеріали конференції*. – Львів, 21 грудня 1998 р. 6. Шеп-

тицький А. “О квестії соціальной” 1905 р. – “Просвіта”, 28 ст. 7. Соціальна доктрина церкви // *Інститут релігії та суспільства при ЛБА*. – Львів, 1998 р. 8. Релігійна свобода і права людини: Богословські аспекти (Сер.: *Людина. Церква. Держава*) У 2 т. Т 1. – Львів, 2000. 9. Митрополит Андрей Шептицький: *Життя і діяльність: Документи і матеріали 1899–1944. Т. II: Церква і суспільне питання. Кн. 2: Листування*. – Львів, 1999. 10. *Падовезе Л. Соціальні аспекти у вченні Отців Церкви*. – Львів, 1998.

УДК 130.3 І.М.

І.М. Сурмай

Національний університет “Львівська політехніка”

ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ІСТОРІОСОФСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ БАРОКОВІЙ ФІЛОСОФІЇ

© Сурмай І.М., 2005

Висвітлюються естетичні засади релігійної свідомості та їх зв'язки з національною свідомістю в контексті деяких аспектів українського бароко. Аналізуються проблеми взаємодії релігії і мистецтва, а також співвідношення релігійної і естетичної функцій. Зокрема окреслюються історичний, соціально-психологічний підходи до вивчення історії України.

The esthetic principles of the religious consciousness and its connection with the national consciousness in context of some aspects of the of Ukrainian Baroc are analyzed in this article. Problems of religion and art interaction, as welras religions and esthetic function correlation are analyzed here. Historical, social, psychological approaches to study of the histories of the Ukraine are described.

Культура бароко, що в максимально концентрованому вигляді віддзеркалювала складний процес українського державотворення Козацької доби, становить значний науковий інтерес в контексті актуального для сучасної України завдання – пошуку тих ціннісних орієнтирів, які б забезпечили зміцнення національної свідомості народу, піднесли його духовність в подальшому цивілізаційному поступі.

Українська барокова творчість – філософія, література, історіографія, мистецтво на сьогодні ще недостатньо вивчені на предмет національної свідомості, хоча вони засвідчують виразне звучання теми України, генезису українського народу, його етно-культурної і релігійної самобутності. Багатожанрова українська барокова література, особливо, історіографія, релігійно-проповідницькі трактати, а також поезія і фольклор виявляють посиленний інтерес до історичних і духовних традицій українців,

витоків рідної віри, самобутності мови, мистецтва. У XVII – XVIII ст. все частіше вживаються терміни “нація”, “народ”, “батьківщина” (“вітчизна”), чіткіше означаються географічні, політичні, етнографічні межі України, здійснюється спроба теоретичного опрацювання національної проблематики. На основі спільності мови, віросповідної єдності, звичаєвих традицій та художньо-естетичних уподобань стверджується окремішність української (“руської”) спільноти, доводиться легітимність її суверенних домагань.

У сучасній науковій думці помітно активізувався процес вивчення культурно-духовної спадщини українського бароко з метою виявлення тих провідних ідей, які засвідчують народження нового типу історичного мислення і національної самосвідомості. У працях таких провідних українських філософів, як В. Горський, В. Нічик, Я. Стратій, І. Захара,

В. Литвинов, Л. Ушкалов та ін. [5; 16; 9; 13; 18] стверджується особлива цінність бароко, як певного культурно-світоглядного періоду розвитку українського народу, як важливого етапу його становлення як нації. Але незважаючи на досить потужні спроби досягнути феномен бароко як “способу і стилю мислення, навколо яких концентруються усі структурні компоненти духовного життя” [16, с. 101], все ж далеко не всі питання наукової проблематики бароко вичерпані. До таких, зокрема, належить історіософська тематика, **метою** дослідження **якої є ця робота**. Вона спрямована на те, щоб виявити істотні зміни у тлумаченні історичних подій і явищ, способах історичного пізнання, оцінці значення історичного досвіду, що відбулися в українській історико-філософській думці середини XVII – першої половини XVIII ст. відповідно до нових суспільно-політичних обставин.

В часи Козацько-гетьманської автономії від середини XVII ст. актуалізується завдання національного і політико-державного самовизначення українців. Козацтво, що посіло панівне становище в соціально-класовій ієрархії українського соціуму після подій 1648 – 1654 рр., фактично виконувало місію політичної нації. “Перетворення української козаччини, – як стверджує М. Грушевський, – із явища чисто побутового, з спеціальності східноукраїнського життя в новий соціальний і національний фактор означало і перетворення його на все наступне століття у центр державно-національного життя” [6, с. VIII.]. Це є вагомим аргументом того, що слово “козак” у той час по суті стало національним еквівалентом слова “український”. Суспільні ідеали козацтва, їх державницькі устремління справили вирішальний вплив на становлення національної та політичної свідомості всього народу. Т.ч., феномен козацької держави знайшов обґрунтування у новій історичній концепції “козацького народу”. Справедливість політичного панування козацької верстви, легітимність нового козацького ладу стверджуються шляхом доведення спадкоємності козацької “політичної нації” від “нації руської” княжих часів. Відстоювання давніх політичних прав та свобод передбачало не стільки здобуття козацтвом станових соціальних привілеїв, скільки здійснення загальнодержавних завдань.

Під зміною цього соціального і політичного чинника трансформується і нова національна концепція, аби на основі тягlosti національної традиції довести історичну законність козацького панування. На цей факт вказує, зокрема, один із дослідників української ментальності С. Величенко, який, аналізуючи літературно-історичну творчість середини XVII ст., передусім літописання, зазначає, що “їх автори – представники різних соціальних станів, чи то духовенство, чи козацтво, з різних позицій висвітлювали історичне минуле та сучасний перебіг подій, намагались ствердженням того, що “колись так було” підтвердити правильність та законність існуючого стану речей” [2, с. 117–121]. Сам факт звернення до історичного минулого з метою написання “національної історії”, свідчить, на думку С. Величенка, про нове сприйняття нації. Гасло “За руську віру і права звичні”, з яким піднялось козацтво на Визвольну війну, дало змогу консолідувати усю українську суспільність. Спадкоємність простежується не лише у сфері політичній і релігійній, але й в культурній. Козацтво у своїх елітарних колах було високоосвіченим, а відтак стало основою формування нової творчої верстви, потіснивши навіть духовенство, яке в усі попередні століття відіграло роль акумулятора національної духовності, носія традиційної культури. Включившись у процес культурно-мистецького творення, козацтво привнесло свої уподобання і смаки, і, насамперед, ідейні прагнення, що викристалізувались на власному національному ґрунті.

Саме козацьким чинником визначається національна самобутність українського варіанта барокової культури, яку прийнято іменувати “козацьким бароко”. Процес політичної кристалізації козацького народу був невіддільний від культурно-творчої діяльності. У цей час культура була носієм національної свідомості, оскільки становила тісну взаємодію усіх чинників, які в такий відповідальний історичний момент відігравали національне значення. Столітній період козацького панування позначений найвищим культурним злетом. Тогочасне українське суспільство високо цінувало подвижницькі зусилля козацької еліти у сфері мистецько-релігійного творення і культурно-освітніх перетворень. Культ козацтва буквально заповнив усі види художньо-літературної

творчості XVII – XVIII ст., а їх ідеали, ідейні прагнення, естетичні уподобання якнайкраще сприяли зміцненню національної самосвідомості усього народу.

У цей час питання національної належності пов'язувалось з релігійним віросповіданням, тому процес національної самоідентифікації українців здійснювався через усвідомлення самотності рідної віри і церкви (“руська церква”, а відтак і “козацька” – це церква східного, грецького обряду). Тому гасло “оборони руську віру” було тотожним заклику “боронити Вітчизну і націю руську”. Саме у формі релігійній на той час знаходить свій вияв національна самосвідомість українців. На культурі рідної віри ґрунтується і поняття “батьківщина”, що пов'язується із культом вітцівської віри, батьківських богів, прадавніх звичаїв і традицій. Відтак ідея патріотичного служіння передбачає діяльне богослужіння згідно з заповіддю: “перша – честь Бога, друга – любов до Вітчизни”.

Для України з її трагічною історією та тривалою колонізацією вірність традиції і віри набувають особливого сенсу. Через відсутність власних державних структур в українській ментальності не закріпились володарні ідеї, притаманні більшості розвинутих європейських країн на етапі формування і зміцнення національних держав. Не достатньо розвинутий культ держави сприяв тому, що інтереси громадянства ставились вище державницьких, а ідея патріотичного обов'язку пов'язувалась не стільки із вірністю правителям, скільки із відданістю рідній землі, народу, його “правам звичним” і традиційній релігії. Барокові мислителі, розмірковуючи на тему патріотизму, пріоритетне значення надавали праці на користь Вітчизни й рідного народу. Наприклад, поет Іван Величковський наголошував на меті своєї творчої праці, виконаної “на оздобу Отчизны нашей и утеху малороссийским сынам ей, до читання охочим и любомудрым” [17, с. 71]. Наголошуючи на суспільній мотивації своєї творчості, більшість барокових митців, подібно до І. Величкового, повсякчасно закликали “класти свій труд на оздобу Отчизни” [17, с. 117]. Самі вони займали активну громадянську позицію і, проникаючись почуттям індивідуальної відповідальності за всю державу

і народ, утверджували погляд на словесну творчість, як “громадянський подвиг”, коли “сила слова”, “заслуги наук” прирівнювались до “заслуг зброї”. Й Кононович-Горбацький, зокрема, називав слово “супутником та союзником свободи народу, вихованцем держави та її захисником” [10, с. 272]. Поет Іван Орновський висловлював переконання про літературну працю як подвиг, коли поет є “воїном” на своєму полі. Адже, оспівуючи подвиги доблесних співвітчизників, прославляючи мужність, відвагу лицарів-воїнів, поети і письменники закликали і інших “до рицарства й цноти” [17, с. 141]. Оспівувати чесноти і “величати цноти, аби інші люди... в цнотах ся кохали” закликає І. Галятовський [17, с. 117]. “Прикладу героїчних вчинків” тих громадян, котрі не шкодували життя в боротьбі за свободу Вітчизни, засвідчили повсякчасну готовність до подвигу, продемонстрували власним життям героїзм, мужність, вірність вірі, барокові митці відводили найзначніше місце у справі патріотичного виховання.

Доба бароко в Україні відмічена нагальною потребою спорудження пантеону національних героїв, відновлення культу давніх святинь, що відбиває надзвичайно розвинутий у цей історичний період жанр героїчного епосу. Ідеалом бароко стає лицар-воїн, що втілює риси відваги, мужності, відданості народу, самовідданої віри, готовності на самопожертву в ім'я Батьківщини. І цей ідеал формується згідно з власними зразками, почерпнутими із історичних прикладів. В пошуках цих взірців барокові митці реанімують славні сторінки давньої історії, передусім Княжої доби, коли Русь славилась своєю могутністю і високорозвинутою культурою. Автори літературно-історичних праць XVII – XVIII ст. демонструють широке зацікавлення давньоруською історичною спадщиною, в якій відшуковують паралелі й аналогії зі значущими подіями сучасності, одночасно пишаючись звитягою, перемогами, тріумфами київських князів – Ольги, Святослава, Володимира. Барокові мислителі, оратори, проповідники використовують історію для етично-повчальних потреб, з метою побудови вищих моральних зразків, здебільшого як ілюстративний і дидактичний матеріал. Часті настанови, звернення, діалоги надавали цим творам виразного філософсько-публіцистич-

ного звучання. Барокова ораторська і проповідницька проза насичена великою кількістю цитат із давніх джерел. Типовим стало посилення на історичні документи, наведення висловів видатних мислителів минулого, використання біографічних подій видатних політичних постатей, а також введення розгорнутих коментарів і критичних суджень. Істотним є те, що описи та оцінки історичних подій і персонажів зустрічаються у найрізноманітніших за жанрами творах, в “релігійних працях, проповідях, у полемічній літературі, особливо історико-біографічних описах, у панегіриках, працях лексикографів, у літописах і хроніках, в історичних повістях, у передмовах до них тощо [19, с. 42].

Апелювання до історичних джерел стало ознакою майстерності складання проповіді, необхідним засобом риторики. Усвідомлюючи суспільну значущість своєї творчості, барокові проповідники в пошуку більш промовистих фактів опрацьовували різні джерела, як історичні, так і літературні, як вітчизняні, так і іншомовні, аби “винайти з науки своєї матеріал для мовлення”, для пояснення норм моральності, а також для глибшого розуміння й інтерпретації сучасних суспільних подій.

Барокові філософи називали історію “вчителькою життя”, якій належить особлива роль у вихованні народу. Барокова моральна філософія вбачала корисність історичного досвіду в тому, щоб розповісти нащадкам про подвиги пращів, яких варто наслідувати. На цих прикладах про діяння визначних правителів і полководців легше було виховати почуття патріотичного служіння. Сенс історичних пошуків полягав у потребі возвеличити минуле, піднести славу героїчних особистостей, засвоїти уроки історії. Але шляхом відтворення минулого можливо було краще зрозуміти і свій час, розширити горизонти його бачення. Моральний зміст історії простежувався в тому, що на перший план виходили актуальні політичні проблеми. Крізь історичну призму відбувається осмислення сучасного життя, усвідомлюється значення найбільш вагомих політичних подій, а, головне, зміцнюється самосвідомість народу, який відчуває свою місію, як безпосереднього творця історії, носія національних традицій. Барокові філософи завдання історії вбачали саме у повчаль-

ному сенсі, щоб “із чужих прикладів, – як наголошує Ф. Прокопович, – як із власних дослідів, ми зрозуміли, що треба робити, а чого уникати”. Феофан Прокопович вважав за необхідне використовувати досвід як власної історії, так і історії чужих країн. Заклики вивчати вітчизняні історичні джерела можна простежити у творчості більшості барокових мислителів. Особливу велич української держави Княжої доби оспівують майже всі відомі українські літератори й історики XVII – XVIII ст.

Використання історичного матеріалу з морально-дидактичною метою аж ніяк не заперечує науковій вартості тогочасних історичних студій. XVII ст. вважається добою народження нової історичної свідомості, яка стимулювала розвиток світської і наукової за характером нової історії та філософії історії. Саме в цей час замість релігійної утверджується раціоналістична концепція історії і на зміну теології історії приходять філософія історії – історіософія. Історіософські погляди українських барокових мислителів відображають істотні зрушення в самому принципі висвітлення історичного процесу, окремих подій і фактів. Розробляючи секуляризовану історичну національну концепцію барокові історики і філософи насамперед спирались на ідею об’єктивного характеру історичного розвитку, відшукуючи історичні закономірності, загальні чинники, які впливають на реальний перебіг подій. Істотно відчутними стають ознаки нового типу історизму, що ґрунтуються на концепції причинності і наступності традиції. Навіть апелюючи до Біблії, використовуючи для аргументації тексти Св. Письма, барокові історики все вагомніше значення надають об’єктивним фактам, зважаючи на те, що саме історія відкриває об’єктивну істину. Якщо в попередню добу поезія і філософія домінували над історією, то в добу бароко це співвідношення істотно змінюється з огляду на те, що саме з історії можна почерпнути практичні знання і набути політичної мудрості. Адже основним стимулом історичних пошуків була потреба пошуку відповідей на злободенні запити сучасності. Необхідність найбільш адекватного відтворення історичних подій спонукала до пошуку давніх джерел, що забезпечувало можливість поставити процес історико-культурного дослідження на науковий

фундамент. Посилена увага до джерел і документів, введення у тканину твору цитат, висловів засвідчує становлення необхідної бази наукового апарата. Барокові історики і філософи все частіше вдаються до критичного аналізу використаних джерел, перевіряють їх достовірність. У практиці історичних досліджень присутня така категорія, як “контекст історії”, яка стає важливим інструментом наукового дослідження давніх писемних джерел. Цілком очевидним є той факт, що утверджується нова концепція розуміння історії з виразним національним змістом. Історія розуміється передусім як процес здійснення національних прагнень, “природного права” людей жити у власній державі згідно з усталеними нормами і законами. Спостерігається посиленна увага до категорії свободи народу, політичних прав і національних інтересів. Історія розглядається як процес ствердження політичних прагнень українського народу, доводить справедливості тези про необхідність боротьби за волю. У цьому полягає моральний аспект історії, бо добродіями вважаються ті громадяни, які своїм святим обов’язком вважають визволення “краю від невільників”. Ті гетьмани і військові начальники, які “неньку захищають, кривди не прощають” прославляються як національні герої. Дбати про державні справи, захищати національні інтереси, подвижницькою працею підносити престиж своєї Вітчизни – це громадянський обов’язок кожної людини.

Опираючись на ідею вічної боротьби добра і зла, барокові філософи у своїх історіософських поглядах підносять значення моралі, як найважливішого внутрішнього стрижня, довкола якого обертається колесо історії. Як філософія служить дороговказом людям щодо праведної поведінки, так історія повчає на основі минулого досвіду того, що допомагає здійснити успішно суспільно значущі перетворення в теперішньому заради кращого майбутнього. Актуальною залишається ще традиційна схема історіософських уявлень щодо протистояння двох непримиренних сил – добра і зла, які невпинно йдуть “по колу”, але ніколи не можуть поєднатись. Земна історія доводить, що не Бог, не вище провидіння керують подіями, а саме людина, якій належить побороти суспіль-

не зло, якій відводиться гідне місце в реальній історії. Оборона Вітчизни від ворогів, від яких Україна “вічно потерпає” розцінюється як вищий прояв добра. Ця традиція розуміння ідеї добра крізь призму справедливої боротьби із завойовниками і колонізаторами рідного краю бере свої витoki ще від княжих часів, коли київський митрополит Іларіон у своєму теологічному трактаті “*Слово про Закон і Благодать*” розкрив істинний зміст протиборства добра і зла у символічній формі боротьби “закону і благодаті”, де Старий Заповіт символізує зло і насилля, а Новий – добро і благодать. Таке розуміння історії притаманне було усій середньовічній західноєвропейській історіографії, що ґрунтувалася на християнській теології. Цю традицію підтримує і українська барокова історіографія. Служіння Богу, оборона рідної церкви, громадянське служіння – це істинні моральні цінності, які забезпечують перемогу світла над темрявою. Барокова філософія історії, цілковито узгоджуючись із вихідними принципами християнської теології, все ж таки позбавлена ідеї “марності” земних діянь і есхатологічної інтерпретації людського життя й ціни земної слави. Акцент зміщений щодо посилення значення громадянської діяльності, цінності земного життя, необхідності здобуття почестей і слави у земному відтинку часу.

Доба бароко характеризується особливою складністю загальної історичної ситуації. Україна XVII – XVIII ст. Новонароджена Козацька держава за столітній період свого функціонування пройшла трагічний шлях – від широкої автономії, отриманої у складі Московського царства згідно з Переяславським актом 1654 року, до повної її втрати внаслідок ліквідації інституту Гетьманщини (1764) та зруйнування Запорізької Січі (1775). Відмінні підходи двох договірних сторін щодо трактування сенсу Переяславської унії між Україною і Московським царством зробили неминучим політичний конфлікт, бо вже відразу після її заключення стало очевидним, що “політичні завдання московського уряду розходились з політичними ідеалами Малоросії того часу” [8, с. 290]. Найсуттєвішою підставою конфлікту була відчутна відмінність політичних традицій цих двох православних держав. Демократичні засади політичного устрою Козацької держави,

втілені у виборному принципі інституту гетьманства, органічно протистояли міцному централізмові московського самодержавства, яке на правах панівної сторони, намагалось звести існуючі порядки у підданій країні до звичних для нього норм. Відверте нехтування московськими правителями законних прав і автономних домагань відповідно породжувало рішучий спротив і штовхало до пошуку альтернативних шляхів порятунку ситуації, що склалась. Хитання, смута, нестабільність настроїв, політичних орієнтацій характеризують життя українців у той період, що врешті-решт унеможливило збереження власної державності. Внутрішні братовбивчі конфлікти, постійні військові сутички, повстання практично зробили Козацьку державу безпорадною та беззахисною перед колоніальними заходами московських політиків, які поступово здійснили централізацію всіх ланок влади, домоглись ліквідації вільних адміністративно-правових установ, а також незалежного церковного устрою. Драматизм тогочасної історичної ситуації поглиблювався і фактом територіального поділу України згідно з Андрусівським актом 1667 р. на Лівобережжя та Правобережжя, які підпадали під сфери російського та польського впливів. Правлячі кола цих держав однаковою мірою докладали зусиль задля унеможливлення державницьких домагань правлячого козацтва. Тривожна, неспокійна атмосфера українського буття другої половини XVII – середини XVIII ст. позначилась на загальному емоційно-психологічному настрої та характері барокової культури в цілому з притаманним їй почуттям особливої напруженості, неспокою, драматизму, а інколи й трагізму. Жагуче бажання народу жити в мирі, єдності, спокої виявлене в усіх видах тогочасної творчості, передусім в історичних і літературно-філософських творах, поезії, публіцистиці, ораторській прозі. Протиставлення “солодкості миру” “гіркоті війни” проходить провідним лейтмотивом крізь писемну творчість, підживлюючи прагнення всього народу боротись за свободи і незалежність – єдиних гарантів повноцінного суспільного життя. Ідеї єдності нації, соборності українських земель набувають значення найвищих цінностей. “Подолле плаче, ридая, Волинь стогне, вздыхая... О гордосте, твоє то діло, іже отчество не ціло” – слова, які часто

повторюються в барокових віршах різних авторів [17, с. 292]. Виявом найвищих доброчинностей вважає ці прагнення Антоній Радивилівський, промовляючи: “Се нине что добро или что красно, яко еже жити братіи в купе, то ест в покою и згоде” [17, с. 23]. Мотиви консолідації та згуртованості всього громадянства звучать як найбільш актуальні політичні гасла, якими мають керуватись у діяльності як вищі військові начальники, так і політичні правителі, митці і письменники, які засмучені трагічним фактом розчленування країни, турбуються про повернення “цілості отчизни”.

Барокова історіографія і література доносять цінне уявлення не лише про територіально-державну цілісність України, але й про винятково важливу консолідуючу роль Києва – політичної і духовної столиці. Автори численних писемних пам’яток дають ідеологічне обґрунтування необхідності відродження і піднесення суспільно-політичного і духовно-культурного життя в Києві. В тогочасній свідомості Київ як спадкоємець давніх політичних і культурних традицій, “скіпетр царствія” стає символом єднання нації. “За ким Київ, за тим вся Україна, – говорить Лазар Баранович, підкреслюючи значення Києва як центру України, політичного й інтелектуального осередку. Духовна інтелігенція всієї України в XVII – XVIII ст. доклала значних зусиль задля налагодження бурхливого інтелектуально-творчого життя української столиці. Найосвіченіші і найактивніші вихідці із Західної України, такі як Є. Плетенецький, З. Копистенський, І. Борецький, С. Косов, брати Зизанії і Беринди сприяли налагодженню освітньо-друкарської справи в Києві, що за означенням М. Грушевського стало “першим нашествієм галичан на Київ”, аби “відродити на київському ґрунті заглушене культурно-національне життя і повернути старій столиці України її давню національну і культурну ролю та значіння” [6, с. 411]. Від того часу Київ набуває статусу національної інтелектуально-ідеологічної кузні, де гартується “меч духовний” великого культурного перевороту, де виховується ціла плеяда високоосвічених мислителів, письменників, поетів, художників, архітекторів доби бароко. Духовному піднесенню Києва сприяла діяльність Києво-Могилянської академії, зорієнто-

вана на рівень провідних західноєвропейських університетів. Найпотужніші національні кадри виховувались саме у київському академічному середовищі. Академічна професура активно впливала на перебіг усіх найважливіших суспільно-політичних подій. Завдяки їх подвижницькій праці у Києві вирувало культурне життя, відцентрові хвилі якого поширювались на всі терени країни.

Інтелектуальна спадщина киево-могилянців за своєю сутністю є репрезентантом саме культури бароко, в надрах якої формуються науково-раціоналістичні тенденції історіософії Нової доби, відміченої секуляризованими рисами. Т.ч., закладаються підвалини задля утвердження домінуючої ідеї об'єктивності історичного процесу, піднесеного до провідного принципу майбутніх історіософських пошуків. До визначальних ознак історіософських поглядів українських барокових мислителів можна віднести усвідомлення безперервності й спадкоємності історичної традиції, нерозривного зв'язку між сучасністю і минулим свого народу, возвеличення героїчних подвигів пращурів і прагнення вивчати і наслідувати це героїчне минуле. Істотною особливістю барокової історіософії є її національна зорієнтованість, виявлена у спробі писати саме національну історію як самотню і окрему сторінку історії світової. Українські мислителі – автори історичних, релігійно-філософських, літературно-проповідницьких творів – вбачали потребу у вивченні історії, передусім у пізнавальному і виховному сенсі, аби на історичних прикладах, славних вчинках визначних особистостей сформувати суспільну свідомість і зміцнити почуття національної гідності у власного народу.

1. Барг М.А. *Эпохи и идеи. (Становление историзма)*. – М., 1987. 2. Величенко С. *Володарі і козаки: Замітки до проблеми історичної*

легітимності і тяглости в українській історіографії XVII – XVIII століття // Mediavalia Ukrainica: ментальність та історія ідей. Т.1. – К., 1992 – С.117–121. 3. Величко Самійло. Літопис: В 2-х т. Т. 1. – К., 1991. 4. Величковський І. Твори. – К., 1972. 5. Горський В. Європейська академічна традиція в Києво-Могилянській академії // Релігійно-філософська думка в Києво-Могилянській академії: європейський контекст. – К., 2002. – С. 7–39. 6. Грушевський М. Історія України-Руси. В 10-ти т. Т.VII. – К.–Львів, 1909. 7. Довгалевський М. Поетика (Сад поетичний). – К., 1973. 8. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – Львів, 1991. 9. Захара І.С. Академічна філософія України (XVII – I пол. XVIII ст.) – Львів, 2000. 10. Історія філософії на Україні. У 3-х т. Т.1. – К., 1987. 11. Кашуба М. Памятники этической мысли на Украине XVII – пер. полов. XVIII ст. – К., 1979. 12. Кониський Г. Філософські твори. У 2-х т. Т. 1, 2. – К., 1990. 13. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. – К., 2000. 14. Нічик В. Українські студенти в німецьких університетах // Релігійно-філософська думка в Києво-Могилянській академії: європейський контекст. – К., 2002. – С. 99–117. 15. Прокопович Ф. Філософські твори. У 3-х т. Т.2. – К., 1979. 16. Стратій Я. Георгій Щербацький і картезіанство в Києво-Могилянській академії // Релігійно-філософська думка в Києво-Могилянській академії: європейський контекст. – К., 2002. – С. 151–175. 17. Українська література XVII століття. – К., 1987. 18. Ушкалов Л. Світ українського бароко. – Харків, 1994. 19. Хиженяк З.І. Києво-Могилянська академія. – К., 1988. 20. Чижевський Д. Філософія на Україні. Спроба історіографії питання. Ч. 1. – Прага, 1926. – Вид. 2. 21. Чижевський. Д. Історія української літератури. – Тернопіль, 1994. 22. Федів Ю., Мозгова Н. Історія української філософії. – К., 2001.